

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

1. Pest og Krig.
2. *C. H. Friis*: Fra Løgum Kirke til Brede Kirke.
3. *W. Christiansen*: En Tragedie i Vadehavet 1834.
4. *Hage Petersen*: Folkeminder fra Mjolden.
5. *I. Damm*: Et Bindebrev fra Burkal Sogn.
6. Kurvebrev fra to drilleverne Stokkebro-Piger.

Sønderjyllands Kreditforening

Telf. 398 Haderslev Telf. 399

Aktieselskabet

Københavns Tarm Kompagni

Frederiksholms Kanal 26, København K.
Central 5595. Telegradr. Danskslagt.

„BORREHUS“ HUSHOLDNINGSSKOLE
KOLDING (med Barneplejefdeling)

Nye Kursus begynder 3. Novbr. og 3. Maj.
Amtsunderstøttelse kan søges inden 1. Juli og 1. Januar.
Skoleplan og nærmere Oplysninger sendes.
Kirsten Simonsen.

NEW DEPARTURE FRIHJULSNAV

BEDST

BILLIGST

Københavns Havn

Nordens største Havn

Spare- og Laanekassen for Frøs og Kalvslund Herreder
i Rødning
(stiftet 1872)

Kontortid 9—12 & 2—5.

Køb dansk Arbejde!

Banken for Brørup og Omegn.

Aktieselskab.

Kontortid 10—12 & 2—4.

BRØRUP.

Overfarten Middelfart-Snoghøj

Korteste og bekvemteste Overfart over Lillebælt.
Tilkørselsforhold ideelle. Moderne Færger.

Fra Middelfart: 1, 2, — 4, 5, 6, 7, 7,30, 8, 8,30, 9, 9,30, 10, 10,30, 11, 11,30, 12,
12,30, 13, 13,30, 14, 14,30, 15, 15,30, 16, 16,30, 17, 17,30, 18,
18,30, 19, 19,30, 20, 20,30, 21, 21,30, 22, 22,30, 23, 24.

Fra Snoghøj: 0,15, 1,15, 2,15, — 4,30, 5,30, 6,30, 7,30, 8,30, 9, 9,30, 10, 10,30,
11, 11,30, 12, 12,30, 13, 13,30, 14, 14,30, 15, 15,30, 16, 16,30, 17,
17,30, 18, 18,30, 19, 19,30, 20, 20,30, 21, 21,30, 22, 22,30, 23, 23,30

TUXHAM RAAOLIEMOTORER

ER DE BEDSTE

TUXHAM A/S MASKINFABRIK KØBENHAVN - VALBY

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK • TRAADVÆRK • VALSEVÆRK

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

FORLANG

ATLA SØLVPLET

HOS DERES GULDSMED

FRA

CARL M. COHR'S FABRIKER

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

Eriksen & Christensen A/S

Korn & Foderstoffer

ESBJERG

Telf. 1500

Spare- & Laanekassen
for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

DANSK ANDELS
LIVSFORSIKRINGSELSKAB
KOLDINGHUS

Jernbanegade 41 Kolding
Afdeling for Opsparingsuhre

Sparekassen
for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:

9—12, 2—4. Lørdag 9—1.
HADERSLEV

Folkebanken
for Als og Sundeved A/S

Kontortid: 9—1, 3—5.

SØNDERBORG

Alfred Benzon

København

C. 194

Halmtorvet 29.

D. R. S.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PEST OG KRIG

ET BRUDSTYKKE AF SOGNEPRÆST PEDER KIER'S
»Ø. LØGUM SOGNS HISTORIE«. *)

II. Bog 12. Kapitel.

Om den kejserlige Krig og de kejserlige Troppers Medfart
med disse Egne.

— — — — Omendskønt Kongen (Kristian IV) havde faaet Bestyrkelse fra Engelland og Frankrig og nu havde 26,000 Mand, og Fæstningerne længe holdt Tilly tilbage, saa at han først i August 1627 kunde komme over Elben, saa maatte dog den danske Hær vige for den langt overlegne Tilly og for Wallenstein, som kom dertil. Holsten, Slesvig og Jylland tilmed blev oversvømmede af de kejserlige Tropper. Wallenstein bevægede Hertugen til at skille sin Sag fra Kongens, endog Nordstranderne ikke vilde det. Wallenstein tog sit Kvarter i Kolding, hans Folk laa siden Efteraaret 1627 i Hertugdømmet og tillige i dette Sogn (Øster Løgum), og da hans Hær var 40,000 Mand stærk og bestod af allehaande sammenhvervet Pak, og Tillys Hær kom til, saa kan man vide, hvor haardt dette Land er bleven trykt, og hvorledes Folket er blevet mishandlet. Kejserens Tropper laa her indtil i Juni 1629, da de efter Fredsslutningen i Lybæk straks maatte ud af Landet. Thi Kong Christians Foranstaltninger var saa djærve, at Wallenstein fandt Freden og den hurtige Afrejse meget raadelig. Thi Gustav Adolph i Sverrig, til hvem de Danske havde overgivet Stralsund, traadte der i Land med sin Krigshær og begyndte den Krig imod Kejseren, som endelig gav Protestanterne en ærefuld Fred.

En engelsk Officer Monroe, som saa Landet før og efter denne Krig, beretter, at det var i den største Velstand, før Krigen brød ud, men at det i kort Tid ved den sank ned i dybeste Armod. Det var

*) Om Sognepræst Peder Kier og hans Sognekrønike se Sdj. Mdskr. X S. 114 ff.

nemlig først krævet, til at føre denne Krig, flere Gange Kontributioner, endogsaa til 12 Rdl. af Ploven. Nu kom Fjenderne og krævede større Kontributioner, saa at en vis Skribent endog paastaar, at denne Krig kostede hver Plov 500 Rdl. Dette var en Skade for Lygum Sogn paa 20,000 Rdl., dersom Hertugens Undersaatter ikke er blevet noget skaanet, hvilket dog kun lidet synes at være sket.

Desuden fortælles ikke lidet om disse Troppers Grusomhed, hvilket er endog troværdigt nok, da de bestod af raa Folk, Ungarer og Kroater og deslige, som vel ogsaa hadede Protestanterne her, siden de var Katolikker. I Vedsted Sogn skete meget ondt, her i Sognet ogsaa. Dog er Præsten med sin Familie blevet i sit Hus. Hvor der var en Lejr, indsnappede Soldaterne de Bondepiger, som gik forbi. En Ungkarl fra Hoptrup Sogn blev her 1627 ihjelslaet af de kejserlige Soldater. Kejserlige Soldater begravede den 23. November 1628 salig Nis Friderichsens tre Børn i Gjenner Sønden op til deres salige Forældres Hus. De foragtede altsaa, hvad der var Folket helligt, nemlig at begrave dem paa Kirkegaarden. Der berettes ogsaa, at nogle af dem skal have omgravet Runestenen*) og fundet en Skat under den, hvilket sidste dog nok er Tant.

Hvad Skade disse fremmede raa og frække Krigere ellers have gjort med at fordærve Sæderne er uberegnelig. Endelig fortælles der, at her i Sognet blev afbrændt af dem 50 Steder**) og iblandt disse Degneboligen, som først længe derefter blev opbygget igen. Saaledes maatte Sognet meget blottes for Indbyggere, og øde Steder opkom, som ogsaa blev øde længe derefter og nogle endog i 100 Aar og mere. Rovdyr, især Ulve, formeredes fornemmelig i disse Hedeegne og Skove frygteligt og var i over 100 Aar en stor Plage. Og hvad endnu det værste var: Hertugens Afsondring fra Kongen i denne Krig blev en Spire til den Tvedragt, som forvoldte meget af de paafølgende grusomme Krige i dette Land.

Man kender heraf, at Landet var i Velstand og havde Penge tilforn og Gaarde, som havde Pris; men at det nu sank i Armod og Folkemangel. Faa gamle Bygninger vidner endnu om hine Tidens Velstand; de nyere blev slettere.

13. Kapitel.

Om Pesten i Aarene 1627, 1628 og 1629.

Ikke saa snart var de fjendtlige Tropper kommet til Lygum Sogn, førend ogsaa smitsomme Sygdomme indfandt sig. Haardelig

*) Hovslundstenen med Indskriften »Hajrulfr«.

**) Gaarde.

har Gud hjem søgt dette Sogn i disse tvende Aar med Krig og Pestilentse, og her gælder det Ordsprog: Naar Nøden kommer, kommer den dobbelt.

Den foregaaende Lyksalighed havde vel gjort Folket stolt, saa det behøvede at mindes kraftigt om de verdslige Tings Ustadighed. Nok er det, i Oktober 1627 allerede begyndte Blodgang, og den og Pesten blev ved, og Smitten ophørte først igen 3. December 1629. Spandovius' *) Dødsregister har optegnet alle og bemærket Smitten derhos, hvoraf de er døde, saa vidt det har været ham bekendt. Der døde foruden kejserlige Soldater:

i Aaret	Personer	deriblandt		
		af Blodsot	af Pest	
1627	67	30	—	
1628	49	13	5	
1629	89	2	77	
Sum	3 Aar	205	45	82

Efter denne Regning skulde i denne Tid 78 være døde foruden de af Smitten. Men da dette Tal er saa stort, saa formodes, at Smitten har borttaget flere end angives. Blodgang begyndte i 1627 og rasede til henimod Jul. Man begravede visse Dage 3 til 4 Lig. I November 1628 begyndte Pesten i Gjenner. Efter Nis Frederiksens Død (se Kapitel 12) angives hans Hustru Anne og tre Børn som de første, der er døde af Pesten. Imidlertid bortrev Blodgangen mangfoldige i Hovslund, og i Januar 1629 begynder Pesten igen at rase i Hovslund og Gjenner. I Februar udbreder den sig ogsaa til Jarup, og der dør nu altid flere. I April Maaned døde Mand, Kone og tre Børn ud af Jens Bundesens Hus i Gjenner, i Maj og Juni dør forfærdelig mange deraf i Rovbjerg. Da er det stille i Hovslund og Gjenner; Lygum og de enkelte Steder synes at have undgaaet denne Plage. I Rovbjerg tælles 46 døde af Pest fra Majs Begyndelse til 3. December, da Smitten ganske ophører, og nu anføres ingen døde mere førend Faste-lavns Søndag 1630.

Man tænke sig, hvilket Tab Sognet har lidt, og hvilken Elenighed der har været over det arme Folk! Rovbjerg mistede Halvdelen af sin Befolkning ved denne Smitte, og mange andre er bortvandrede. Byen var altsaa næsten ganske øde. I de ommeldte tre Aar blev der dog født 54 Børn, men Menigheden har dog tabt over

*) Andreas Spandovius (fra Spandet), Sognepræst i Øster Løgum 1618—1640.

150 Mennesker i sit Tab ved Døden, og mange paa anden Maade. Efter Krigen har den ikke haft mere end 450 Mennesker. Saa forfærdelige Tildragelser og Tider er komne over dette Sogn og kunne atter komme. I tryk Fred sad Folket, da overkom det Bitterhed. Men den, som ikke kender og tror, at en viis Gud og Fader dog styrer alt, og som ej haaber et højere Liv, hvor der er uforanderlig Fred og Ro.

14. Kapitel.

Om Menighedens Beskaffenhed, Folkemængde og deslige ved Smittens og Krigens Ende 1630 til 1640.

Følgerne af denne gruelige Krig og skrækkelige Pest var vel baade meget mærkelige og trykkende i dette Sogn, saa længe Andreas Spandovius levede. Imidlertid finder man dog, at de efterhaanden meget forvindes endog i de første Aar efter Elendigheden. 142 Børn blev fødte i de første 6 Aar efter Krigen, og dette Forhold blev ved indtil 1640. I disse 11 Aar døde derimod kun 171 Personer. Saaledes formerede Sognet sig med omtrent 100 Personer i 12 Aar, og mange vandrede ind i Sognet, hvilket ses af de nye Navne, der findes paa mange Steder*). Omtrent 1640 har Sognet henved 650 Indbyggere igen**).

At der indvandrede Folk, kan følgende Fortælling vidne om: Paa Stedet 26 B i Hovslund var der to unge Piger tilbage. (Om Stedet dengang eller før var afbrændt, ses ikke). De var i største Nød, uagtet Gaarden var deres. Men naar Nøden er størst, da er Gud nærmest med sin Hjælp. Der kom en ung Mand fra Smedager en Dag ind til dem, besaa alle Ting og spurgte om, hvem af dem der skulde beholde denne Gaard. Det er lige meget, gav de ham til Gensvar, dersom de kun kunde vorde frelste. Uden at tale videre med dem om nogen Ting, rejste han bort. De vidste ikke, hvad de skulde tænke om dette Besøg og denne Mands Tale, og de faldt i dyb Bedrøvelse. Gid han dog maatte komme igen! var deres daglige Tanke, Ønske og Bøn. Men efter nogen Tid, som de ofte havde længselsfuldt set hen ad Vejen, paa hvilken han vandrede bort fra dem, øjnede de der en Vogn, og se, den kom til dem. Paa Vognen sad den Mand, hvorefter de længtes, og han bragte et helt Læs Fødevarer til dem, forlangte den ene Piges Haand og lovede at komme snart med alt fornødne

*) Gaarde.

**) Samme Antal som 1620.

og at leve og dø med hende paa denne Gaard. Denne Mand hed Morten Kallesen, og han blev en af Byens fornemste Mænd og meget velhavende.

Saaledes er ikke saa faa vandret ind i Sognet og især til Rovbjerg, hvor der snart findes mange Familier. Men der var nok nogle femmelig slette iblandt, hvilket maaske følgende tilkendegiver: I Dødsregistret staar: »Den 1. Juli 1637 blev begravet Sitzel Anders Datter fra Rovbjerg, et Barn paa 11 Aar, som af sin egen Broder Matz Andersen ynkeligen, med fri Vilje og Forsæt blev udstyrtet og druknet i Gaasse Sø«. Saa unaturlig en Broder har der nok aldrig været i Sognet mere, og denne Misgerning maa skrække Søsken, som føler, at de ikke tilbørlig elsker hverandre.

Iøvrigt findes, at ikke faa Mennesker til hin Tid naaede en høj Alder. Matz Dinnysen fra Gjenner, død 1627, blev 90, hans Hustru Maren 100, og Elsa Jørgens fra Rovbjerg, død 1637, blev 102 Aar. Præsten beretter at have oppebaaret ved Lig, 59 i Tal i Aarene 1637 til 1640, 92 Mark og 12¹/₂ Sk. Dette synes ej at være saare lidt i Sammenligning med ældre Tider, og vidner altsaa dette om nogen Velstand og om Velvilje mod Præsten.

15. Kapitel.

Om Præsten Knud Bruhn, hans Familie og Karakter.*)

— — — — —

16. Kapitel.

Mærkelige Familier i disse Tider og Begivenheder.

Et Sagn i Gjenner, som nu er næsten uddød, beretter, at der til disse Tider eller maaske noget før er flyttet nogle Familier fra Gjenner til Langeland. Disse Familier kom didhen for der at anlægge et Sildefiskeri, som de ogsaa virkelig gjorde. Og mærkværdigt er det, at der paa denne Ø findes en By eller et Fiskerleje, ved Navn Barnkop, hvis Beboere i Klædedragt, Sæder og Sprog skal have saa megen Lighed med Folket fra Gjenner, at en Mand, som kom fra Øen til Haderslev og der saa Gjennerfolk, troede at se Barenkopper for sig. Saaledes kan et Folk bevare sin særegne Karakter i lang Tid, helst dersom det ikke for meget blander sig med andre, hvilket disse Barenkopper ej heller skal have gjort.

— — —

Det vigtigste, som hændte sig til denne Tid, var den Krig, der

*) Knud Bruhn, Sognepræst i Øster Løgum 1641—1688.

uformodentlig overvældede dette Land i Aarene 1643 til 1645. Thi denne har ogsaa været betydelig bedrøvelig for dette Sogn.

Den svenske General Torstenson kom imod Folkets Forventning fra Tyskland, hvor den 30 Aars Krig endnu hærgede, til Holsten og stod 11. Dec. ved Tremsbüttel med 16,000 Mand, mest Ryttere, — Torstenson, som ingen Modstand fandt, marcherede igennem 1643 og 1644, altsaa ogsaa igennem dette Sogn, lige til Jylland. Men Kong Kristian hindrede med sin sejrriige Sømagt Svenskens foretagne Overgang over Bælterne, og han mødtes saa ikke, som Hensigten var, med Gustav Horn foran København. Tværtimod maatte Torstenson tilbage for at erobre en Skanse ved Frederiksort, hvor Kristian havde sat 2000 Mand i Land for at beskyde den undkomne svenske Flaade. Da blev der en jydsk Dreng ved Navn Peter begravet her 1644, den 17. Søndag efter Trin., som de svenske havde taget med sig fra Jylland. Da den kejserlige General Gallas ogsaa var kommet imod de Svenske, gik Torstenson ud af Landet, og Gallas fulgte ham. Men han lod den forvovne og saakaldte galne Helm Wrangel gaa ned i dette Land igen, og dennes Tropper var her 1644 sidst i Aaret.

Foruden at disse Tropper gjorde store Fordringer var de ogsaa meget arrige. Derpaa haves disse Beviser i dette Sogn: Den 3. December 1644 blev begravet Hans Jepsens Datter udi Lerskov, som blev fundet druknet af Frygt for Svenskens Ryttere udi en Tørvegrav paa Lerskov Mark. Sagnet beretter, at da denne Pige ved Navn Maren saa Rytteren sætte efter sig, skal hun have spurgt en Mand paa Mosen, om hun skulde springe i en Grav for at undgaa hans Vold. Manden skal have svaret: »Spring!«, og da skal hun ogsaa have gjort det. At Folket har haft megen Følelse for Sædelighed og Kyskhed til denne Tid, synes denne Tildragelse at vise.

En anden Tildragelse, som beviser disse Fjenders Voldsomhed, er den, at den 6. Juli eller 1645 paa 5. Søndag efter Trin. blev begravet Dynniss Mikkelsen af Hovslund, som blev skudt af Svenskens Ryttere paa St. Hans den Døbers Dag og døde deraf, 52 Aar gammel.

Først efter Freden i Brømsebro af 13. August 1645 fik Landet og dette Sogn Befrielse fra de grusomme Svenske. Men at Folket var blevet haardt behandlet og udsuget af dem, derom vidner det anførte og hvad Historien ellers derom melder. Saaledes var Knud Bruhns første Embedstid allerede fuld af Lidelser, da han efter to Aars Ro maatte udstaa to haarde Krigsaar. Dog var disse intet at ligne ved de Lidelser, han i senere Aar maatte udstaa (Sml. Kap. 20).

17. Kapitel.

Sognets Mennesketal imellem 1640 og 1660.

— — — — —

18. Kapitel.

Knud Bruhns Efterretninger om Frugtbarhed, Priser og deslige.

— — — — —

19. Kapitel.

Knud Bruhns Skrifter og andre hans Skæbner.

— — — — —

20. Kapitel.

Den svenske Krig 1658 til 1660, Fjendetiden, Smitte og Død.

Dette følgende Tidsrum begynder med en Krig, som forandrede Landets opblomstrende Tilstand til Elendighed. Thi at Folkets Velstand og Landets Flor tog til, det ses af det foregaaende. — — Men den Krig, som blev den mest ødelæggende, Landet har udstaaet, havde følgende Aarsag:

Dronning Christine i Sverrig nedlagde og overgav Regeringen 1654 til sin Fætter Karl Gustav, Pfalzgreve af Zweibrücken, og hun rejste udenlands og blev katolsk. Men denne Fyrste forestillede Rigsraadet, at Sverrig burde føre Krig, dersom det skulde beholde sin vundne Agtelse. Polen blev straks angrebet, og da Karl Gustav 1656 eller lidt derefter her kom meget i Knibe, erklærede Danmark ham Krig den 1. Juli 1657 i Haab om at tilbagevinde det ved forrige Fred tabte Jemteland og Heriedalen, Øsel, Gulland og Halland. Men uagtet de Danske straks tog de slesvigske Fæstninger og gik ind i det svenske Bremen, stod Karl Gustav i Juli med 4000 Fodfolk og 9000 Ryttere, smudsige og raa og lystne efter nye Kvarterer, i Holsten. Sidst i August havde han erobret hele Jylland. — — 30. Januar 1658 gik de Svenske over Isen og Øerne til Sjælland. De Danske maatte gøre Fred i Roskilde 1658 den 26. Februar og videre miste Skaane, Halland, Bleking, Bornholm, Trondhjems Stift, Bohus Len, Svabsted Amt og Guinea. Men imidlertid blev der mange svenske Tropper i Hertugdømmerne, og Karl lod nye Tropper komme til, som forlangte meget, især af de kongelige Bønder. Men i Stedet for, at han nu skulde rejse bort med Tropperne, gik han atter foran København med dem og forlangte intet mindre end hele Danemark. Dog dette slog fejl.

— — —

Men skrækkeligt led Landet og især dette Sogn af alle disse fremmede Krigshære. Svensken skændte og brændte straks 1657.

Itzehoe blev afbrændt. Præsten Bruhn har optegnet, hvad han paa Svenskens Fordring ugentlig maatte give til en Kvartermester Sigismundus Bremer, som laa i Branderup. Fra 11. September 1657 til midt i Januar 1658 beløb sig dette til 39 Mark 2 Sk. Gav han dette af sin kongelige Gaard, og er hele Sognet derefter bleven beskattet, saa er der i denne Tid blevet fordret 1200 Mark deraf. Men har kun de kongelige Undersaatter betalt, saa har det beløbet sig til 300 eller 400 Mark.

Dette var imidlertid endnu den mindste Ulykke, som kom over dette Folk. De tilbageblevne og tilhvervede svenske Tropper mishandlede Folket, og de, som kom de Danske til Hjælp, blev værre end de Svenske. Eet Regiment af de i Holsten staaende Svenske fordrede hver 10. Dag 10,613 Pund Kød, 18,730 Pund Brød, 107 Tønder Øl, 15 Vispel Havre og 800 Rdl. Hvad maa da ikke 6000 Ryttere og 2000 Fodfolk have fordret! Brandenborgerne fordrede et Aar 12,000 Tønder Korn af Husum Amt. Der sagdes dem, at 400 var næppe at finde. Var det saaledes i hine Egne, saa var det her ved Vejene meget værre. Her blev alting udplyndret, Heste, Kvæg og alle Levnedsmidler røvede, helst da ingen ordentlig Fodring mere var mulig. Indbyggernes Mishandling var haard, især den, som de led af de grusomme Polakkere, hvoriblandt var Tatarer og Tyrkere. Gejstligheden blev især mishandlet af dem. Geert Vilhelmi, Præst i Vedsted, blev i Aaret 1659 af Polakkerne bundet i Hestens Hale og slået omkring. Han døde efter denne Mishandling samme Aar i Haderslev. Bruhn i Lygum flygtede med sin Familie til Apenrade, hvor han opholdt sig 1½ Aar. Mellemstunder kom han til Lygum at forrette Embedet. 19. Søndag efter Trin. 1658 opskriver han dem, som var begravet i hans Fraværelse. Han findes igen i Lygum 1659 Sexagesimæ Søndag, men tog atter bort. Han mistede alt sit Korn paa Marken og i Laden, alle Kreaturer paa fire nær, al Tienden, og hans Bo blev udplyndret.

Bønderne led ligesaa, og der laa endnu 1666 28 øde Stavne i Sognet. De arme Folk maatte vel blive, men de skjulte deres Levnedsmidler og bedste Gods paa utilgængelige Steder. Folkene i Hovslund havde et saadant Sted paa Bygholm midt i en Sump. Folkene i Lygum holdt Vagt i Taarnet, Folkene i Hovslund i høje Asketræer og gav Tegn, naar en Trop kom, for at de kunde flygte. Levnedsmidlerne slap op, da de røvedes, og man skjulte dem derfor vel. Saaledes fortælles der, at en Melgrød tre Gange blev sænket ned i en Brønd, førend Familien fik Ro til at spise den. Strejffpartierne var de værste, og de tog især Hestene med sig.

Men omsider begyndte Folket at væbne og væрге sig imod de strejfende Polakkere, som gjorde meget ondt i Smaahobe, da de forlod Landet. I passende Egne samlede sig smaa bevæbnede Tropper imod dem. Her derimod, hvor dette ej kunde ske, satte man sig paa visse Steder fast og truede Polakkerne i Fjernheden med at lægge an, endog ofte kun med en Stage. Den skyblevne Polak flygtede saa. Stærke Karle værgede sig med deres Næver, og Heste vidste de at snige sig bort med, formedelst Snildhed, naar de blev overfaldne.

Men dobbelt forfærdelig blev denne Elendighed ved de smitsomme Sygdomme, som fulgte med. Frygt, Uro, Frost og Hunger foraarsagede dem. Sprinkel*) og Blodgang var disse Sygdomme, og 1659 døde der i Januar 6, Februar 9, Marts 8, April 4, Maj 4, — hidindtil fik Præsten over disse 26 Mark 11 Sk. — Juni 1, Juli 18, mest fra Gjenner og Hovslund, i August 29, September 33; nu var Sprinkel og Blodgang ogsaa i Lygum og Rovbjerg. I Oktober døde 28 overalt, i November 34, i December 36. I Januar 1660 døde 23, i Februar 20, i Marts 7, April 6 og Maj 1. Og nu er der ingen død førend 20. September, da Præsten atter faar sin Indkomst. Der er altsaa i tre Fjerdingaar i Sognet død 255 Personer.

Tænker man sig saadanne Sygdomme, fremmede Krigsfolks bestandige Anfald, som skændte og brændte, Mangel og Trang til en og samme Tid, da maa man gyse derved. Og dog udholdt de fleste alt! Mennesket har dog megen Kraft, men helst ved Gudfrygtighed!

FRA LØGUM KIRKE TIL BREDE KIRKE

AF C. H. FRIIS

II Anledning af Pastor Holdts Artikel i Oktoberheftet af »Sønderydsk Maanedsskrift« vil jeg gerne bede om Plads for nogle Bemærkninger.

I Pontoppidans Danske Atlas findes en Liste over Inventaret i Løgum Kirke, og her meddeler han bl. a., »at der i Kirken findes et Monument over en Sømand i Trælborg, som døde i Slaveri i Tyrkiet, og at dette er opsat for Penge, der var bestemt til hans Udløsning. Det er 2½ Alen højt og 1½ Alen bredt og forestiller et paa Jorden liggende og med tunge Kæder bebyrdet Menneske, som

*) D. e. Tyfus.

ynkelig bliver hudflettet af en Tyrk, samt ved Siden heraf bedende Mennesker og oven over nogle Bibelsprog. Ligeledes ses her Præsten Erik Winds og hans Hustrus Portræt samt Hr. Laurits Frisius's, som skal have været meget kyndig i østerlandske Sprog.«

Endvidere meddeler han: »Paa Kirkegaarden findes 8 smaa ved hinanden liggende Gravstene over 8 Søskende, hvis Forældre endnu levede 1768 i Bredebro og havde endda 7 levende Børn«.

»Monumentet« og Præstebillederne findes naturligvis ikke nu i Nr. Løgum Kirke; om de nogensinde har været der, er vel et Spørgsmaal. (Gravstenene findes heller ikke.) I andre Kilder til Løgum Kirkes Historie har jeg heller ikke fundet noget herom. Hvis Pontoppidan har Ret, skulde de nævnte Ting jo være flyttet fra Løgum til Brede Kirke. Men de Maal, han opgiver paa »Monumentet«, passer jo ikke med de i Pastor Holdts Artikel opgivne Maal paa Billedet i Brede Kirke, og Portræterne er jo af Præster i Brede Sogn, som næppe har haft noget med Løgum Kirke at gøre. Det kunde jo tænkes, at Pontoppidan har taget fejl eller faaet de to Kirkers Inventarlisters sammenblandet, skønt hans øvrige Angivelser ellers er rigtige nok. Jeg kunde dog snarere tænke mig, at de to Kirkesogne har haft deres indre Forhold saa sammenblandede, saa de næppe selv har haft Rede herpaa. Administrationen i gamle Dage har ikke altid været i Orden, og ofte er det gaaet efter bedste Beskub.

Baade den gamle Løgum Kirke, der var Sognekirke for det store Løgum Sogn — det nuværende Løgumkloster og Nr. Løgum Sogne — og Brede Kirke hørte i Middelalderen under Klosteret i Løgum og blev betjent herfra. Efter Reformationen blev Løgum Kirke endnu længe ved at være Sognekirke for Løgum Sogn, og Brede Kirke vedblev at være et Slags Anneks til Løgum. Præsten i Løgum, der boede i Løgumkloster, fik (iflg. Jensen Kirchliche Statistik) i 1609 50 Rdl. og i 1739 30 Rdl. Kostpenge, der betaltes af Nr. Løgum og Brede. I Landsarkivet findes i en Kirkeregnskabsbog en Liste over den Løgum Præsts Indtægter, deriblandt 29 Rdl. fra Brede Kirke, og i Brede Kirkeregnskab fra 1760 (ved Kirkeværge Peter Matzen, Svanstrup) findes en Kvittering fra Pastor Krogh i Nr. Løgum, hvoraf det fremgaar, at han har faaet 29 Rdl. 11 Sk. som hans Aarsindkomst ved Præstetjeneste i Brede Kirke. Endelig findes et Aktstykke i Landsarkivet, der beretter om et Møde i Brede den 9. Juli 1732, hvor det omtales, at det af gamle Kirkeregnskaber fremgaar, at Præsten og Organisten i Løgum har faaet henholdsvis 87 Mk. 11 Sk. og 52 Mk. 8 Sk. aarlig fra Brede Sogn. Men fra 1722 har Brede selv kaldet sin Præst og Organist, der er derfor ingen

Mening i, at Brede skal betale disse Gebyrer, men at disse fremtidig betales af Tønder Kirkeetiende iflg. kgl. Bevilling. Tilstede ved Mødet var Provst Schrader, Amtsforvalter Martensen, Præsterne Jakobsen af Bredevad og Joh. Rost af Løgumkloster.

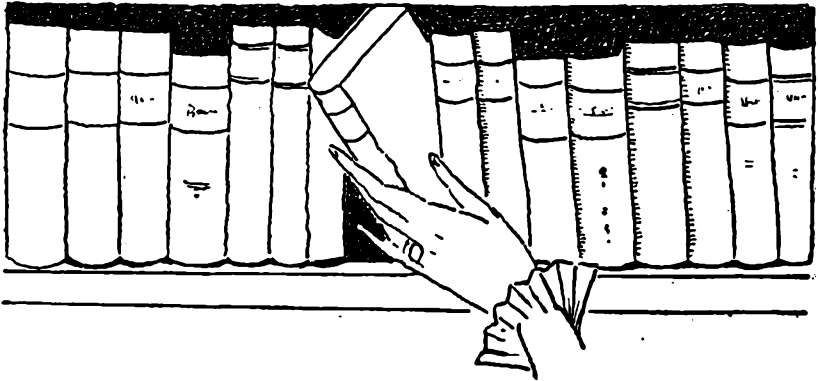
Der kan ikke være Tvivl om, at dette er rigtigt nok, men hvordan kan det stemme med, at Hr. Erich Wind var Præst i Brede fra 1634—73 og efterfulgtes af Laurids Frisius, om hvem Kirchl. Stat. meddeler, at han var en lærd Magister og en stor Hebræer? (Der meddeles ogsaa, at Andreas (?) Friisius fra Løjt ægtede Enken efter Erich Wind, og at hans Søn Mathias Friisius fulgte ham i Embedet).

Klosteret i Løgum havde i sin Tid — foruden Kirken — mange og store Besiddelser i Brede Sogn. Det ejede Svanstrup, Kommerlev og Trælborg og mange spredte Ejendomme i Sognets andre Byer. Endnu i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede fandtes mange »Kloster Tjenere« i Sognet. Saaledes kaldtes de i Modsætning til de andre Beboere, der hørte under de kongerigske Enklaver. De boede Side om Side underlig blandet mellem hinanden. Nu er det jo muligt, at de Kloster Tjenere endnu en Tid efter Reformationen har hørt til Løgum Sogn og er bleven betjent derfra og forøvrigt ogsaa har hørt til Løgumkloster Amt, der oprettedes af Klosterets spredte Besiddelser. Sandsynligvis har saa de øvrige Beboere maaske straks efter Reformationen haft deres egen Præst. Det er saa dette Sognskel indenfor Sognet, der er bleven hævet i 1722, maaske i Praksis allerede før. Præsten og Organisten i Løgum har dog vedblivende faaet deres Afgift fra Brede til 1732, ja det ser jo endog ud til, at Præsten har hævet den endnu i 1766. Det er jo gaaget langsomt dengang med Afløsningen.

Mon ikke det skulde være den rigtige Løsning.

I Arkivalierne fra Løgumkloster har jeg endnu fundet en Ansøgning fra Juraterne (Kirkeværgere) i Brede fra Aaret 1818, hvori disse beder om at fritages for Udgiften til Sognepræsten i Nr. Løgum og Organisten i Løgumkloster, der er henholdsvis 46 Rdl. og 28 Rdl. Hvorfra disse Udgifter stammer, er dem ganske ubekendt, da de ingen Forbindelse har med disse Embedsmænd. De finder det urimeligt, at den fattige Kirke skal betale til den meget rigere Kirke i Løgumkloster, for at Orgelet kan tone. Da imidlertid de fremmede Embedsmænd har Ret til denne Indtægt, foreslaas det, at disse faar Lønnen for Livstid, hvorefter den bortfalder.

Desuden har jeg fundet Concept til en Ansøgning fra Sognepræst Johan Roost i Løgumkloster (der var Præst ca. 1708—37) om at faa udbetalt til Præst og Organist det Bidrag fra Brede Kirke af Brede Sogn eller Amtskassen.

EN TRAGEDIE I VADEHAVET 1834

AF W. CHRISTIANSEN, VENNEMOSE

Af de 1518 Rdl., der indsamledes ved Hus- og Kirkekollekter til de skadelidte i Højer Herred efter Stormfloden 1825 fik den daværende Ejer, M. Mathiesen, af Stampemøllen ved Hjerpsted tildelt 540 Rdl., fordi han havde lidt særlig stor Skade.

Men der skulde snart komme en Begivenhed, der kastede endnu tungere Skyer over dette saa haardt ramte Hjem.

Den 17. Oktober 1834 blev den 20-aarige Tjenestekarl Jens Christian Jensen fra Højer, der var i Plads hos ovennævnte M. Mathiesen, sammen med sin Husbonds Børn sendt over til Jordsand for at hente Kreaturerne (Faarene) hjem, der Sommeren igennem havde græsset paa Øen.

Mens de var paa Hjemvejen, blev de pludselig overfaldet af en Storm, saa de alle fandt deres Død i Bølgerne.

Pastor Rolfs anfører i sin Bog om Højer (S. 503), at der ialt druknede fem. I Hjerpsted Kirkebogs Dødsregister staar kun Navnet paa den 22-aarige Søn Hans; muligvis er de andre Lig bleven ført bort af Strømmen.

Det siger sig selv, at en saadan rystende Tildragelse har holdt sig i Mindet til den Dag i Dag.

Man vil vide, at Faderen, der stod paa Stranden, skulde have set Ulykken uden at kunne komme de Stakler, der værgeløse maatte kæmpe mod Bølgernes Overmagt, til Hjælp.

FOLKEMINDER FRA MJOLDEN

AF HAGE PETERSEN, MJOLDEN

I Anders Schmidts Kaalgaard i Mjolden staar en gammel Eg. Saa længe den staar, skal Huset ikke brænde.

* * *

Naar »æ lille Sjøv« er tør, skal Jakob Petersens Gaard brænde.

* * *

Og naar den gamle Tjørn i Forballum gaar ud, skal Broder eller Martin Petersens Gaard brænde.

* * *

Hos Bedstefader i Forballum havde de en Pige, som kunde se og høre Varsel. En Aften, hun og en anden Pige gik forbi Kirken i Mjolden, hørte hun Sang inde fra Kirken. Hun hørte tydelig Ordene: Her er Glæde over Glæde, thi Gud Fader og Søn os hjulpet har. Ved Genforeningen blev der digtet en Sang, som begynder med disse Ord. Den blev sunget paa Genforeningsdagen.

* * *

En Gang var der Tyve paa Kringlum. De stjal Sengetøj. Da de kom op til Randerupslag, faldt der en Skrædder ud af Sengetøjet.

* * *

Paa en Gaard i Forballum boede en Kone, som havde 3 Sønner, de gik til Skole i Randerup. En Dag, de kom hjem fra Skolen, raabte Moderen, som sad inde i Stuen ved Kakkellovnen: »Der er Pandekager til Jer, I kan tage Sirup til dem!« »Saa er de ravntejet mule (mugne)«, sagde Drengene.

* * *

Om tre Skræddere fortælles: Lorents Skrædder og 2 andre Skræddere slog en Gang Græs i Skærbæk Enge. De har vist drukket meget Brændevin, for de kom i Tanker om, at de vilde tage hinanden til Alters i Brændevin. Det gjorde de ogsaa, men de blev sære i Hovedet alle tre efter dette. Lorents Skrædder boede paa Fattiggaarden i Mjolden. Han kaldte sig selv »den hellige Aand«, eller »Løven af Juda«. Moder fortæller at en Dag, da hun og Bedstemoder var ene hjemme, saa de ham komme, men de laaste Døren for ham. Da dundrede han paa Døren og sagde: »Vil I lukke Døren for den hellig Aand«.

* * *

En Pige i Randerup vilde skrive til Kæresten, som var Soldat i Frederits. Det kneb med at faa begyndt, og hun spurgte gentagende Moderen: »Hvad skal jeg dog skrive?« Tilsidst blev Moderen ærgerlig og sagde: »Saa skriv: Huldskab og Troskab indtil Døden, for Dævlen da«.

ET BINDEBREV FRA BURKAL SOGN

MEDELDT VED LÆRER I. DAMM, BURKAL

Kjære Sine.

Hvilken Glæde
var det dog i denne Tid,
hvis man kunde faa et Sæde
fri for Møje, Slæb og Slid,
faa lidt Selskab, Munterhed,
Dans, Musik og Lystighed.
Kaffe, Rom samt Vin og Kage.
O, hvor kunde det os smage.
Men hvordan skal det vel lykkes.
Gode Raad jo dyre er
i saa kold en Tid, jeg tykkes.
Tøv nu, hvad er det, jeg ser
udi Almanakkens Blad
staar en Tamperdag i Rad.
Vi fik just i vore Sinde,
at vi vor Sine vilde binde.
Ser I, saaledes Lykken smiler
ned som Sol fra Himlens Blaa,
og vort Ønske opfyldt bliver,
som vi har arbejdet paa.
I de kolde Vinterdage,
hvor vi kan saa let forsage,
naar vi ej maa Løjer drive,
som paany kan os oplive.

Kom nu snart, vor kjære Sine,
os at byde til dig ind.
Om det store Bord paa Stole
vil vi da med glade Sind
sidde her i Venskabsklynge
paa din Løsnings Fest at sjunge,
fryde os ved dette Gilde,
du paa os opofre vilde.

Tre Spørgsmaal jeg dig give maa,
og kan du dem besvare,
saa er du løst udaf din Snare.
Det første er:
Kan du sige mig ret og klar,
hvormange Stjerner Himlen har.
Det andet er:
Kan du sige mig for sand,
hvem der være skal din Mand.
Det tredie:
Kan du mig sige ligesaa,
hvormange Aar du ugift skal gaa.

*Sine M. Bonniksen, Stemmild.
Sønnik Chr. Sønnichsen.*

Du bliver nok narret idag, ellers er du ogsaa uforbederlig.

Edlef Chr. Bonnichsen. Chr. Grejsen.

Maria er nok uforbederlig.

Kathrina Greisen.

NB. Dette Bindebrev er afskrevet efter et Bindebrev, som ligger hos Barbermester Klemmensen, Bylderup Bov. Sønnik Chr. Sønnichsen døde 1934, rigelig 80 Aar gammel; de tre nævnte Familier findes endnu paa Egnen.

I. Damm.

KURVEBREV FRA TO DRILLEVORNE STOKKEBRO-PIGER

Gode Ven.

Besönderligt Nyt høre vi nu til,
som vi vor Ven tilmelde vil.

Niels Mamsen agter i Morgen den
Dag

at holde Bryllup med Behag
med Agnete skön og rig;

vi havde dig hende tiltænkt uden
Svig,

men nu en anden giver hun sin
Haand,

og du maa tage en Kurv ved et
Baand,

vi kand vel tænke, det gaar dig nær,
og helst om du har havd hende kiær,
derfor kand vi ey efterlade,

vi io skal tröste dig i den Vaade,
ia udi denne din Sorg saa stor

vi tröster dig med et bedrövet Ord,
og hvad vi nu siger dig,

det er af Hiertet og uden Svig,
lad Sorgen ey for hart dig klemme,

fordi du eene maa sidde hiemme,
men en anden Gang pas bedre paa,

at du skal ey tilbage staae,
thi du havde vel tænkt at nyde den

Glæde
eengang med Agnete for Præsten at
træde,

og saa efter denne Allarm
at sove med hende i din Arm.

men hvad skal mand sige, det er at
beklage,

at Verden giver saa sørlige Dage,
derfor er det sandt som mand si-

ger at,
Lykken kand snart sige god Nat,
thi den sig vender Aarle og silde,

og det ganger ey efter Menniskens
Ville

men alt som Herren det vil vende,
han kand snart Sorg snart Glæde
sende.

Derfor skal du, vil du os lyde,
ey lade det dig saa hart fortryde,
thi du kand vel en anden finde,

naar du kun faar det ret i Sinde,
især da vort Land med detteslags

Kiön,
begavet er saa meget skön.

Nu bede vi dig, du ey vil forsmaa
det lidet Brev at læse paa,

ikke heller maa du os fortænke,
at vi dig hermed en Kurv vil

skienke
thi vi vist haaber i hvor det gaar,

at vi derfor et Kurvegilde faar,
og saa til samme maa du os straffe

met et Kop Tee, men vi mener Kaffe,
dertil en Puns ia 4 eller fem,

om vi det kand, ia vi drikker vel
dem,

din Skaal skal vi og vel udtømme,
dertil din Kierreste ikke forglemme,

ia vi skal holde os Lystig og brav,
ia danze og springe i fulden Trav,

og vi skal ønske dig saa mange god
Aar,

som Hæster bær feer og Hønsene
Haar,

vi ønsker dig nu saa mange god
Stund,

som der er vand paa tørreste Grund,
men frem for alt da ønsker vi dig

Sundhed og Lykke og en Brud, skøn og Skriveren løb ad Skove og Green,
og riig, hvo ham vil hente, maa ey vær seen,
og saa maa vi slutte og holde op, Derfor vi dig nu siger farvel
thi feerene fløy over høyest Trætøp, og ønsker dig Lykke til Liv og Siæl.

Stokkebro d. 15. Martz 1789.

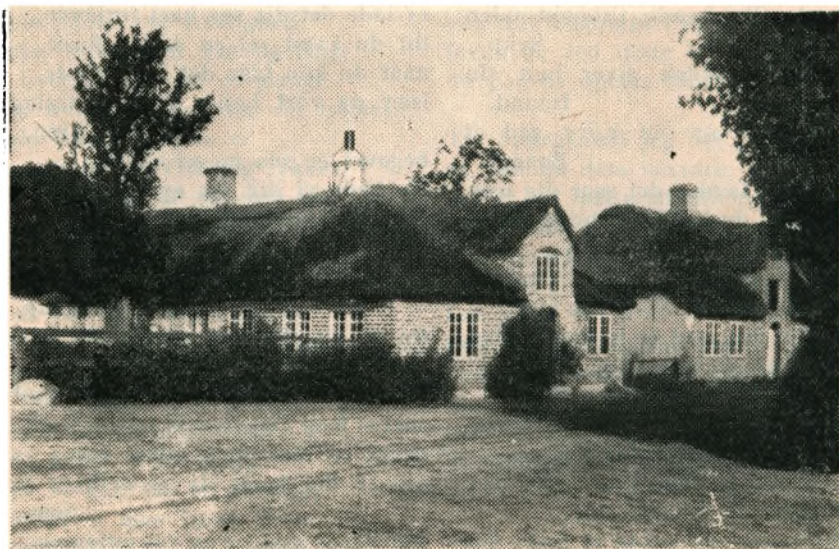
Margretha Peders Datter. *Maleen Peders Datter.*

NB. Adressen lyder:

A Monsieur

.....

å Østerbye.

Stokkebro.

Anders Lervad & Søn

Askov pr. Vejen

Fabrikation af: Haand- og Kunstvæve med alt Tilbehør, Høvlebænke og Værktøj til Sløjd og Husflid. - Bogbinderværktøj. - Kurvemager-værktøj. - Alt i prima Kvalitet med fuld Garanti og til billigste Priser. Priser paa Forlangende.

Støt dansk Industri

BRØRUP-VÆVEN.

Eneste danske Væv, der tilfredsstillende de mange Krav, der stilles af Hjemmevæverskerne. - - - - - Forlang Tilbud!

Poul Clansen, Brørup, Leverandør til Væveskolen Askovhus.

Korups Have - Valby

Restauration - Selskabslokaler - Teatersal
Keglebane - Spilleværelser

anbefales til sønderjydske Foreninger.

C. Heckmann, Restauratør.

Vi anbefaler

Københavnske Kvinders Kaffeogve

Holdepladser overalt i Hovedstaden.

En god Kop Kaffe 15 Øre.

Alle Kopper vaskes og skoldes i moderne Opvaskemaskiner. Virksomheden stiftet 1907 som filantropisk Foretagende.

Kuranstalten

Gl. Skovridergaard

Silkeborg - Tlf. 514 og 515

Overlæge V. STARCKE
træffes pers. Tlf. 514: 11-12.
Tlf. 156: 2-3.

Forlang Prospekt.

Sønderjydske Landmænds

Andels - Smørsalgforening Sønderborg.

Dansk Paramenthandel

K. F. U. M., Gothersgade 115 A', København K.

Kirke-Effekter, Tal til Kirketavler
Præstekjoler, Alter-Særkalke

Kolding Staalbørstefabrik

K. Malta Nielsen
Kolding.

HANS DAU

Møbelsnedkeri — Antikviteter
Stilfuld Restauration af gamle
Snedker- og Billedskærerarbejder
Ribe

Svendborg Dampmølle

anbefaler sine forskellige for-
trinlige Melsorter. Specielt
„Navigator“ og „Saturn“

AKTIESELSKABET

Svendborg
Øxenbjerg

Dampmølle

Manitoba Best.

ALSISK FRØAVL

Sønderborg Telf. 18

Alle første
Klasses Stammer.

„DEGO“

Havregryn er
de sundeste

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 10-12 & 2-4

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.
Kontortid: 10-1 og 3-6.

Vejen Sparekasse.

Kontortid 10-12 og 2-4.

VEJEN.

^{A/S} Det Nordiske Kamgarnspinderi, Sønderborg.

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf 59.

Odense.

Jernstøberier.

Væveskolen „Askovhus“

Indeh.: Paula Trock & HennyBaumann
Statsanerkendt teknisk Skole med 6 Ma-
neders Kursus, samt 2-årige Kursus for
Lærerinde- og Erhvervsuddannelse.
Forlang Prospekt. Tlf. Sønderborg Nr. 1003

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab

ODENSE

Rødding Bank

Aktieselskab

RØDDING

Gummistøvler

De Forenede Teglværker

Akts. ved Aarhus Akts.

Kontor: Parkallé 15,

Telf. 644. Aarhus. Telf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radial-
sten, glass. Tagsten
og Mursten.

Andelsselskabet Odense Eksportslagteri

ODENSE

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

AMAGER TRAVBANE

Løbedage i Maj den 1. — 19. — 22. — 26. og 30.

Restauration -:- Musik -:- Totalisator.

Hver Løbedag dobbelt Væddemaal.

VERITAS BUNKER OIL STATIONS

COPENHAGEN - ESBJERG - SONDERBURG
STOCKHOLM - GOTHENBURG
HAMBURG - ROTTERDAM - ANTWERP

MANUFACTURERS OF
MARINE LUBRICANTS

STOCKS AT ALL PRINCIPAL PORTS IN THE WORLD

ALFRED OLSEN & CO.,
LTD.

KVÆSTHUSGADE 3 - COPENHAGEN
TLF. C. 5021.

HENNESSY

Navnet der har gjort
COGNAC berømt

HANS JUST - København

"King George IV"
Old Scotch Whisky

Hans Just - København